

NGAAHI TU'UTU'UNI KI HE PULE'I 'O E TOUTAI (FAKATOLONGA) 2008

Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Tu'utu'uni

KONGA 1 - TALATEU

1. Hingoa
2. 'UHINGA'i lea

KONGA 2 – FAKATOLONGA MO PULE'I

3. Tu'utu'uni 'o e ngaahi totonu ke kau
4. Palani Toutai

KONGA 3 – NGA AHI FEITU'U PULE'I MAKEHE

5. Ngaahi ngata'anga 'oe Feitu'u Pule'i Makehe

KONGA 4 – NGA AHI FOUNGA TOUTAI TAPUI

6. Naunau uku
7. Kupenga
8. Kole ke laiseni ha kupenga toutai
9. Laiseni ke ngaue'aki ha kupenga ki he toutai
10. Matasia 'o e kupenga
11. Loloa 'o e ngaahi Kupenga
12. Ngaahi tapui ki he toutai kupenga
13. Tohi lekooti ki he toutai kupenga
14. Kole fakafo'ou laiseni ki he kupenga
15. Naunau toutai li'aki

KONGA 5 – FAKATOLONGA MO PULE'I 'O E IKA

16. Monumanu tahi
17. 'Uo
18. Tapatapa
19. Kele'a
20. Vasuva
21. Tofeloa
22. Tofe Tonga
23. Fetuku fakavaha'amotu 'o e Tofe mata'itofe
24. Fonu
25. Kanahe pe fua
26. Mokohunu mo e kiukamipa tahi
27. Feke
29. 'Elili lanumata
30. Ika ke tauhi mo'ui
- 31.** Kole laiseni ke toutai'i 'o e ika ke tauhi mo'ui
32. Laiseni ke toutai'i ha ika ke tauhi mo'ui
33. Kole fakafo'ou 'oe laiseni ke toutai'i 'ae ika ke tauhi mo'ui.
34. Ngofua ki he ika ke faka'aonga'i 'i 'api
35. Kau ngaue taukei
36. Tohi Lekooti 'o e Ika ke tauhi mo'ui.
37. Totongi hulu mei he ika ke tauhi mo'ui.

KONGA 6 – NGA AHI PA IKA

38. Ngaahi Pa ika
39. Kole laiseni pa ika
40. Totongi malu'i
41. Laiseni ke fokotu'u mo ngaue'aki ha pa ika
42. Ngaahi tapui
43. Kole fakafoou laiseni ke fokotu'u mo ngaue'aki ha pa ika

KONGA 7 – NGA AHI ME'A TOHOAKI IKA

44. Me'a tohoaki ika
45. Kole laiseni kihe me'a tohoaki ika
46. Laiseni ki ha me'a tohoaki ika
47. Kole fakafo'ou laiseni 'o e me'a tohoaki ika
48. Me'a tohoaki ika kuo fokotu'u
49. Ngaahi faka'ilonga mo e ngaahi naunau oe me'a tohoaki ika
50. Ngaue'aki 'o e me'a tohoaki ika
51. Muimui kihe ngaahi tu'utu'uni kehe 'oe fakatolonga mo hono pule'i
52. Faka'auha 'o ha me'a tohoaki ika kuo te'eki fakangofua
53. Tohi lekooti oe me'a tohoaki ika

KONGA 8 – NGA AHI ME'A KEHE

54. Fakamatala ke mo'oni, kakato mo tonu
55. Totongi tupu 'i he toutai
56. Faka'aonga'i 'o e totongi tupu mei he ika tauhi mo'ui

Ngaahi Tepile

**LAO KI HE PULE'I 'O E TOUTAI 2002
(Kupu 101)**

NGAAHI TU'UTU'UNI KI HE PULE'I 'O E TOUTAI (FAKATOLONGA) 2008

I HONO NGAUE'AKI 'o e ngaahi mafai 'oku tu'utu'uni 'e he kupu 101 'o e Lao ki he Pule'i 'o e Toutai 2002, 'oku fokotu'u ai 'e he Minisita 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko 'eni:

KONGA 1 - TALATEU

1. Hingoa

'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ni ko e Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e Toutai (Fakatolonga) 2008.

2. 'Uhinga'i lea

I he Ngaahi Tu'utu'uni ni-

- (a) kuo pau ke ngaue'aki 'a e 'uhinga'i lea 'o e ngaahi lea moe ngaahi kupu'i lea i he Lao ki he Pule'i 'o e Toutai 2002; pea
- (b) tukukehe ka fiema'u ha 'uhinga kehe 'i hono tu'unga –

“Lao”'oku 'uhinga ia ki he Lao ki he Pule'i 'oe Toutai 2002;

“hu atu” 'oku 'uhinga ia ki hono 'ave pe fakatupu hono 'ave kitu'a mei he Pule'anga, fakakomesiale pe fakataumu'a fakakomesiale, 'o kau ki ai hono 'oatu 'o e ngaahi kongokonga fakakomesiale ka 'oku 'ikai kau ai 'a e hu atu 'o fakataumu'a ki hono faka'aonga'i 'i 'api;

“faka'aonga'i 'i 'api” 'oku 'uhinga ki hono hu atu 'o e ika, tukukehe 'a e vasuva, 'o 'ikai laka hake 'i he mamafa ko e kilokalami 'e 20 'o fakataumu'a ki he ma'u me'atokoni faka'api;

“matasia” 'oku 'uhinga ia ki he fao'i e kupenga pea 'i he vaha'a 'o e ongo fo'i no'o, o makatu'unga 'ihe 'avalisi 'oe fo'i matasia 'e 20.

“kupenga” 'oku 'uhinga ia ki ha fa'ahinga kupenga pe, pe fa'ahinga me'a pe 'oku ngaue'aki ki he tauhele ika.

KONGA 2 – FAKATOLONGA MO PULE'I

3. Tu'utu'uni 'o e ngaahi totonu ke kau

Kuo pau ki he Minisita, 'i hono tu'utu'uni 'o e ngaahi vahevahe 'o e ngaahi totonu ke kau 'i ha fa'ahinga toutai, ke ne vakai'i-

- (a) 'a e palani toutai na'e fa'u ki he fa'ahinga toutai ko ia;
- (b) 'a e tu'unga 'o e faipau ki he lao 'a e Pule'anga pea moha fa'ahinga aleapau fakatoutai mo ha fonua kehe pe aleapau pule'i fakatoutai;
- (c) 'a e tu'unga na'e 'i ai 'a e fengaue'aki mo e Pule'anga pea mo ha ngaahi tokoni lahi ki he fakatolonga, pule'i mo fakalalakala 'a e toutai mo e fekumi fakatoutai;
- (d) pe na'e 'osi fai ha ngaue ki he 'inivesi 'i he toutai 'i ha founa 'e lelei fakalukufua ki he Pule'anga;
- (e) pe na'e fai ha fengaue'aki mo e Pule'anga ki hono fakahoko 'a e ngaahi Lao mo hono ngaahi Tu'utu'uni, 'o kau ai 'a hono fakahoko fakatatau ki he lao 'o e ngaahi fonua kehe mo hono tuku atu 'o e ngaahi fakamatala 'oku fiema'u ki hono fakatolonga mo pule'i 'o e ngaahi koloa toutai;

- (f) pe na'e faipau, lolotonga 'oku 'i ha potutahi fakapule'anga 'o ha fonua kehe 'i he ngaahi fonua kaunga'api, 'o fakatatau ki ha fa'ahinga aleapau pule'i fakatoutai 'oku kau ki ai 'a e Pule'anga pea 'oku ngaue'aki 'e he fonua kehe koia.

4. Palani Toutai

(1) Kuo pau ki he palani toutai ke -

- (a) fakaha 'a e ngaahi 'ulungaanga 'o ha ngaue toutai;
- (b) fakamahino 'a e ngaahi founa pule'i mo fakalalakalaka ke ngaue'aki ki ha ngaue toutai, pea mo hono ngaahi fakangatangata, 'okapau 'oku 'i ai, ke ngaue'aki ki hono 'oatu 'o e ngaahi laiseni, ngaahi ngofua pe ngaahi fakangofua kehe pe ko hono vahevahe 'oe ngaahi totonu ke kau atu ki ha ngaue toutai.
- (c) fakaha ha ngaahi ola kovi 'e ala hoko ki he 'ataakai 'i hono fakalele 'o ha ngaue fakatoutai 'i he toutai, fakataha mo e ngaahi fokotu'utu'u ki hono pule'i 'o e ngaahi ola koia;
- (d) fakamahino'i 'a e ngaahi founa fakatolonga mo pule'i ke ngaue'aki mo fakahoko ke malu'i 'a e ngaahi koloa toutai mei he totu'a hono toutai'i, pea mo e ma'u mafai, kakai pe ngaahi kulupu 'o e kakai pe ngaahi komiuniti tu'u matatahi 'a ia te nau fatongia 'aki hono pule'i, tauhi, tokanga'i mo siofi;
- (e) fakamahino'i 'a e fakamatala mo e ngaahi fakamatala kehe 'oku fiema'u ke 'oatu pe lipooti ke toe lelei ange 'a hono pule'i moe fakalalakalaka 'o e ngaue toutai;
- (f) fakamahino'i 'a e ngaahi fekumi 'e fiema'u ke tupulaki 'a hono fakatolonga mo pule'i 'o e ngaue toutai; pea
- (g) fakakau atu mo ha toe ngaahi fa'ahinga founa pe fakakaukau fakatoutai fakafonua.

KONGA 3 – NGAHI FEITU'U PULE'I MAKEHE

5. Ngaahi ngata'anga 'oe Feitu'u Pule'i Makehe

(1) Kuo pau ki he ngata'anga 'o ha feitu'u pule'i makehe –

- (a) ke fua ki tahi mei he ngata'anga 'o e hu'a 'a e tahi mei ha komiuniti tu'u matatahi; pea
- (b) 'e ikai ke toe loloa ange 'i he mita 'e 2500 mei he ngata'anga 'o e hu'a 'o e tahi pe koe loloto mita 'e 50.

(2) Kapau 'e hoko hono ngaue'aki 'oe tu'utu'uni si'i (1) ke fehope'aki 'a e ngata'anga 'o ha ongo komiuniti tu'u matatahi, kuo pau ko e ngata'anga 'a e vaeua malie mei he ongo komiuniti tu'u matatahi.

(3) 'E ngofua ki he Minisita, 'i he fepotalanoa'aki mo e Komiti Pule 'a e Komuniti Tu'u Matatahi moe Komiti Fale'i Pule Toutai, ke liliu 'a hono ngaue'aki 'o e ngata'anga 'i he tu'utu'uni si'i (1) pe tu'utu'uni si'i (2) koe'uhi ke fakapapau'i 'a e nofo'anga, fakatolonga, pule'i moe toutai fakapotopoto ki he fakalalakalaka 'a e me'a mo'ui mei tahi.

KONGA 4 – NGA AHI FOUNGA TOUTAI TAPUI

6. Naunau uku

- (1) 'I he tu'utu'uni ni ko e me'a manava 'i tahi, 'e 'uhinga ia ki ha fa'ahinga me'a uku pe 'i tahi 'oku fakalele'aki 'a e kasa pe taki mei he fukahi tahi kau ai 'a e naunau uku (scuba gear), naunau uku (hookah gear), ngaahi misini pamu 'ea pe ko ha faahinga founga fakatekinikale pe fakamisini 'oku faka'aonga'i ki hono tanaki, puke pe uku'i 'o e ika.
- (2) Kuo pau ke 'ikai ngofua ki ha taha ke ne ngaue'aki ha me'a manava 'i tahi 'o fakataumu'a ki he toutai tukukehe 'o ka fakangofua 'e he Sekelitali 'i he tohi 'o fakatatau ki he ngaahi tu'unga te ne fakamahino'i.

7. Kupenga

Tukukehe 'a e ngaahi kupenga sili, kuo pau ke 'ikai ngofua ki ha taha ke ne ngaue'aki ha kupenga ki ha toutai tukukehe kapau kuo 'oange ha'ane laiseni 'e he Sekelitali 'o fakatatau ki he ngaahi tu'unga tene fakamahino'i.

8. Kole ke laiseni ha kupenga toutai

Kuo pau ki ha kole laiseni 'o ha kupenga ki he toutai ke -

- (a) fakahoko 'i he Foomu 1 'oe Tepile 1; pea
- (b) fakahu fakataha moe totongi 'oku fakaha 'i he Tepile 2.

9. Laiseni ke ngaue'aki ha kupenga ki he toutai

Kuo pau ke 'oatu ha laiseni ke ngaue'aki ha kupenga ki he toutai-

- (a) 'i he Foomu 2 'o e Tepile 1; pea
- (b) 'i hono totongi 'o e totongi 'oku fakaha 'i he Tepile 2.

10. Matasia 'o e kupenga

- (1) Kuo pau ki he matasia 'o e kupenga sili 'oku ngaue'aki ki he toutai ke 'oua toe si'i hifo 'i he milimita e 12 pea ko hono taiamita 'e ikai toe lahi hake 'i he mita 'e 4.
- (2) Kuo pau ki ha matasia 'o ha kupenga matatolu (trammel net), kupenga fakamohe (entangling net), kupenga toho pe kupenga ha'o (drag net or beach seine net), kupenga kaponga (gill net), kupenga taki (drive-in net), kupenga tauhele paka (ring net), kupenga hiki pe kupenga ha'o loloto (lift net or purse seine net) 'oku faka'aonga'i ki he toutai ke 'oua to e si'i hifo 'i he milimita 'e 50.
- (3) Kuo pau ki he matasia 'o ha kupenga ha'o loloto, kupenga tauhele paka, kupenga hiki 'e faka'aonga'i ki he toutai'i 'o ha mounu ika mo'ui ke 'oua'toe si'i hifo 'i he milimita 'e 20.
- (4) Kuo pau ke 'ikai ngofua ki ha taha ke ne fakatau atu pe fakatau mai ha kupenga 'oku 'ikai faitatau moe tu'utu'uni ni.

11. Loloa ‘o e ngaahi Kupenga

- (1) Kuo pau, ko e loloa ‘oe kupenga taki kau ai ‘a e ngaahi maea pe uloa ‘e ngaue’aki ki he toutai, ke ‘ikai toe loloa hake ‘i he mita ‘e 300.
- (2) Kuo pau ko e loloa ‘o ha kupenga matatolu (trammel net), kupenga fakamohe (entangling net), kupenga toho pe kupenga ha’o (drag net or beach seine net), kupenga taki (drive-in net), kupenga tauhele paka (ring net), kupenga hiki pe kupenga ha’o loloto) (lift net or purse seine net) ‘oku faka’aonga’i ki he toutai ‘e ‘ikai toe loloa hake ‘i he mita ‘e 300.

12. Ngaahi tapui ki he toutai kupenga

Kuo pau ke ‘ikai ngofua ki ha taha ke ne ngaue’aki ha kupenga–

- (a) tukukehe ‘ae kupenga sili, ke toutai ‘i loto he mita ‘e 200 mei ha pa ika; pe
- (b) laka hake he kupenga ‘e taha ‘i ha fa’ahinga taimi.

13. Tohi lekooti ki he toutai kupenga

Kuo pau ki ha taha ma’u laiseni kupenga ki he toutai ke ne –

- (a) fakakakato ‘ae Tohi Lekooti ki he Kupenga, ‘i he Foomu 1 ‘o e Tepile 13, ‘i he ‘aho kotoa ‘o ‘ene toutai, ‘o kau ki ai ‘a e –
  - (i) hingoa ‘o e taha ma’u laiseni;
  - (ii) ‘aho toutai;
  - (iii) tokolahi ‘o e kau toutai;
  - (iv) hingoa fakasaenisi pe hingoa angamaheni ‘oe ika na’e toutai’i;
  - (v) mamafa fakalukufua ‘o e ika ‘i he fa’ahinga takitaha;
  - (vi) feitu’u na’e fai ai e toutai; mo e
  - (vii) lahi e houa ne fakahoko ai e toutai; mo
- (b) ‘oatu ‘a e kotoa ‘o e ngaahi Tohi Lekooti ki he Kupenga kuo fakakakato, ki he Sekelitali, ‘i he tu’unga na’e lekooti ‘aki ‘o ‘ikai fai ki ai ha liliu ‘o ‘ikai toe laka hake ‘i he houa ‘e 24 hili ‘a e kakato ‘o e ‘aho ‘oku felave’i mo e pepa lekooti.

14. Kole fakafou laiseni ki he kupenga

Kuo pau ‘i ha kole fakafou ‘o ha laiseni ke ngaue’aki ki he toutai kupenga ke –

- (a) fakahoko ‘i he foomu 3 ‘o e Tepile 1; pea
- (b) fakahu fakataha moe totongi ‘oku fakaha ‘i he Tepile 2.

15. Naunau toutai li’aki

- (1) Kuo pau ‘e ‘ikai ngofua ki ha taha ke ne laku pe lia’ki atu ha fa’ahinga naunau toutai ‘i he’ene loto ki ai tukukehe ‘i ha fakatu’utamaki pe ‘uhinga ko e malu ‘a e vaka pe ko e kau kauvaka.
- (2) Kuo pau ki he taha fakalele vaka ke ne fakaha ki he Potungaue –
  - (a) ha naunau toutai na’e li’aki ‘i he founa ‘oku ha he tu’utu’uni-si’i (1) pe na’e mole ta’e fai ha loto ki ai; moe
  - (b) ngaahi feinga fakapotopoto na’e fakahoko ke ma’u mai ‘a e ngaahi naunau koia.

KONGA 5 – FAKATOLONGA MO PULE'I 'O E IKA

16. Monumanu tahi

- (1) 'I he tu'utu'uni ni koe "monumanu tahi" 'oku 'uhinga ki ha ika 'i ha fa'ahinga to'u pe, 'i he kalasi koe mammalia, pea 'oku kau ki ai 'a e tofua'a mo e pele.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai ngofua ki ha taha ke ne toutai'i, fakalavea'i pe fakahoha'asi ha monumanu tahi 'i he ngaahi tahi toutai'anga.
- (3) Kuo pau 'e 'ikai ma'u 'i ha taha ha monumanu tahi, mo'ui pe mate pe ha konga 'o e monumanu tahi pe ha me'a ngaahi mei he monumanu tahi, 'okapau koe monumanu tahi na'e tamate'i pe toutai'i 'i he founga 'oku maumau ai 'a e ngaahi tu'utu'uni ko'eni.
- (4) 'Okapau 'e fakalavea'i pe tamate'i 'e ha taha ha monumanu tahi 'i ha fakatu'utamaki pe ma'u ha monumanu tahi 'oku lavea pe mate, ko hono fatongia ke lekooti pea lipooti 'a e me'a ni ki he Sekelitali.
- (5) Koe tokotaha te ne fa'u 'a e lipooti 'i he tu'utu'uni-si'i (4) kuo pau ke ne fakahoko 'a e fakamatala 'o fakatatau ki he fiema'u 'ae Sekelitali.
- (6) Tukukehe'a e tu'utu'uni-sii (2) moe (3), 'e ngofua ki he Sekelitali ke ne fakangofua, 'i he tohi, ke toutai'i 'a e monumanu tahi 'i he founga fakangatanga pea 'i he ngaahi tu'unga makehe 'o felave'i mo e fiema'u fakavaha'apule'anga ki ha fakatotolo fakasaienisi 'oku fakataumu'a ki ha ola 'e lelei ki he monumanu tahi, pea 'e 'ikai kene uesia pe fakalavea'i ha fa'ahinga 'o e monumanu tahi.
- (7) Ko ha taha 'oku 'i ai ha'ane laiseni ke ne fakahoko 'a e ngaue mamata tofua'a kuo pau ke ne –
  - (a) fakapapau'i ko ia pe ko ha taha pe 'oku kau mai kuo pau 'e 'ikai ke ne toutai'i, fakalavea'i pe fakahoha'asi ha monumanu tahi 'i he ngaahi tahi toutai'anga; pea
  - (b) faipau ki ha ngaahi lao kehe fekau'aki mo e mamata tofua'a.

17. 'Uo

- (1) 'I he tu'utu'uni ko'eni 'oku 'uhinga 'a e "'uo" ki he fa'ahinga manu 'i he tahi 'oku 'i ai hono nge'esi 'i he fa'ahinga koe "uo penilulasi" (*Panulirus*).
- (2) Kuo pau 'e 'ikai toutai'i, ma'u 'iate ia, fakatau atu pe fakatau mai 'e ha taha ha fa'ahinga 'uo -
  - (a) 'oku lolotonga 'i hono sino 'a hono fua; pe
  - (b) 'oku si'i hofo 'a e nge'esi hono tu'a 'i he senitimita 'e 7.5 'i hono fua 'i lotomalie mei he ngata'anga 'o e ongo tui (rostral horns) 'i he 'ulu ki he ngata'anga ki mui 'o hange ko e fakatata 'i he Tepile 3; pe
  - (c) ha fa'ahinga 'uo 'oku si'i hifo 'i he senitimita 'e 4.5 'a e maukupu hono hiku 'i hono fua mei he vaha'a 'o e hokonga (lateral notches) 'oe ngeesi 'olunga mo lalo 'oe hiku, 'o hangee ko e fakatata 'i he Tepile 3.

- (3) 'Okapau 'e maumau 'a e ongo fo'i tui 'oe 'uo (rostral horns), ko hono fua 'o e nge'esi 'o e tu'a 'o fakatatau ki he taumu'a 'oe tu'utu'uni-si'i (2)(b) 'e fakahoko 'i ha konga pe 'o e ongo fo'i tui 'oku kei toe.
- (4) Kuo pau 'e 'ikai ngofua ki ha taha ke ne-
- (a) ngaue'aki ha ngaahi founga fakatu'utamaki ke to'o mai 'aki 'a e 'uo mei honau nofo'anga; pe
- (b) to'o 'a e fua 'o ha 'uo mei hono sino pe te ne toutai'i , ma'u 'iate ia, fakatau atu pe fakatau mai ha 'uo kuo to'o mei hono sino 'a hono fua.

18. Tapatapa

- (1) 'I he tu'utu'uni ko'eni ko e "tapatapa" 'oku 'uhinga ia ki he fa'ahinga manu 'i he tahi 'oku 'i ai hono nge'esi 'i he fa'ahinga koe "tapatapa pulutousa" (*Parribacus*)
- (2) Kuo pau 'e 'ikai toutai'i, ma'u 'iate ia, fakatau atu pe fakatau mai 'e ha taha ha fa'ahinga tapatapa -
- (a) 'oku lolotonga 'i hono sino 'a hono fua, pe
- (b) ha fa'ahinga tapatapa 'oku si'i hifo hono loloa 'i he senitimita 'e 15 'i hono tuku fakalafalafa pea fua mei he kamata'anga ki mu'a 'o e nge'esi 'o e tu'a ki he ngata'anga 'o e hiku ki mui 'o hange ko e fakatätä 'i he Tepile 4.
- (3) Kuo pau 'e 'ikai ke ngofua ki ha taha ke ne -
- (a) ngaue'aki ha fa'ahinga founga toutai 'oku fakatu'utamaki ke ne to'o mai 'aki 'a e tapatapa mei honau nofo'anga
- (b) to'o 'a e fua mei ha tapatapa; pe
- (c) toutai'i, ma'u 'iate ia, fakatau atu pe fakatau mai ha tapatapa kuo to'o mei hono sino 'a hono fua.

19. Kele'a

- (1) 'I he tu'utu'uni ko'eni ko e "kele'a" 'oku 'uhinga ia ki he fingota 'i he fa'ahinga ko e "'otua tahi" (*Charonia tritonis*)
- (2) Kuo pau 'e 'ikai toutai'i, fakalavea'i, ma'u 'iate ia, fakatau atu pe fakatau mai 'e ha taha ha kele'a 'oku si'i hifo 'a e loloa hono nge'esi 'i he senitimita 'e 20 'i hono fua 'o e tafa'aki ki tu'a 'o e nge'esi mei he mui 'e taha ki he mui 'e taha 'o hangee ko e fakatata 'i he Tepile 5.

20. Vasuva

- (1) 'I he Tu'utu'uni ni ko e "vasuva" 'oku 'uhinga ia ki he fingota 'i he famili koe vasuva saieniti (*Tridacnidae*).
- (2) Kuo pau 'e 'ikai ngofua ki ha taha ke ne -
- (a) toutai'i, fakalavea'i, ma'u 'iate ia, fakatau atu pe fakatau mai, ha vasuva 'oku si'iangē 'a e loloa hono nge'esi 'i he loloa kuo tuhu'i pau ki he fa'ahinga vasuva ko ia 'i he Tepile 6.
- (b) to'o 'a e lau pe ko e hoko mei ha vasuva 'oku si'iangē 'a e loloa hono nge'esi 'i he loloa kuo tuhu'i pau ki he fa'ahinga vasuva ko ia 'i he Tepile 6.

(c) fakatau atu ha kakano'i vasuva kuo to'o mei hono nga'asi, tukukehe kapau kuo fakamo'oni'i 'e ha 'ofisa ma'u mafai ko ha vasuva lahi fakalao na'e to'o mei ai 'a e kakano ko ia.

(3) Neongo ha fa'ahinga kupu 'i he Lao, kuo pau 'e 'ikai ngofua ki ha taha ke he hu atu ki tu'apule'anga ha vasuva 'i he 'uhinga fakakomesiale pe vasuva fakataumu'a ki he kai 'oku laka hake hono mamafa 'i he kilokalami 'e 5.

21. Tofeloa

(1) 'I he tu'utu'uni ni ko e "tofeloa" 'oku 'uhinga ia ki he fingota 'i he fa'ahinga koe *Pteria penguinn*.

(2) Kuo pau 'e 'ikai toutai'i, fakalavea'i, ma'u 'iate ia, fakatau atu pe fakatau mai 'e ha taha ha tofe 'oku si'i hifo hono loloa 'i he senitimita 'e 20 (ambo-ventral length) 'o hange ko e fakatata 'i he Tepile 7.

22. Tofe Tonga

(1) 'I he tu'utu'uni ni ko e "tofe tonga" 'oku 'uhinga ia ki he fingota 'i he fa'ahinga koe *Pinctada margaritifera*.

(2) Kuo pau 'e 'ikai toutai'i, fakalavea'i, ma'u 'iate ia, fakatau atu pe fakatau mai 'e ha taha ha tofe 'oku si'i hifo'i he senitimita 'e 11.5 'a hono loloa (ambo-ventral length) 'o hange ko e fakatata 'i he Tepile 8.

23. Fetuku fakavaha'amotu 'o e Tofe mata'itofe

(1) 'I he Tu'utu'uni ni ko e "tofe mata'itofe" 'oku 'uhinga ia ki he "tofeloa" moe "tofe tonga".

(2) Kuo pau 'e 'ikai ngofua ki ha taha ke ne to'o pe toutai'i ha fa'ahinga tofe mata'itofe 'i ha 'uhinga ke 'ave holo 'i he ngaahi vaha'a motu 'o e ngaahi vahenga motu 'o Tongatapu, Vava'u, Ha'api, 'Eua, Niuatoputapu mo Niuafu'ou tukukehe 'i ha tohi fakangofua 'e he Sekelitali pea mo ha ngaahi tu'utu'uni te ne tuhu'i pau.

24. Fonu

Kuo pau 'e 'ikai ngofua ki ha taha ke ne -

- (a) hoha'asi, toutai'i, ma'u 'iate ia, fakatau atu pe fakatau mai ha fua'i fonu;
- (b) veuki pe hoha'asi 'i ha fa'ahinga founa ha feitu'u fakato'anga 'o ha fonu;
- (c) ngaue'aki ha tao pe ha tao fana ika ki he taumu'a ke puke, faka'auha pe toutai'i 'aki ha fa'ahinga pe 'o e fonu;
- (d) toutai'i 'i ha fa'ahinga taimi pe , puke pe faka'auha ha fonu tangata ko e loloa 'o hono tu'a 'oku si'isi'i hifo he senitimita 'e 45, 'o hange ko e fakatata 'i he Tepile 9;
- (e) toutai'i, puke, ma'u iate ia, fakatau atu, fakatau mai pe faka'auha ha fonu lolotonga 'a e fa'ahi ta'u tapu, 'oku tuhu'i pau 'i he Tepile 12; pe
- (f) toutai'i, puke, faka'auha pe 'ave 'i ha fa'ahinga taimi pe ha fonu leta 'i he fa'ahinga ko e *Dermochelys coriacea*, 'oku tuhu'i pau 'i he Tepile 12.
- (g) ma'u iate ia pe fakatau atu ha kakano'i fonu kuo to'o mei hono nge'esi tukukehe ka kuo fakapapu'i 'e ha 'ofisa fakamafai ko e kakano ia mei ha fonua 'oku lahi fakalao;
- (h) toutai'i, ma'u 'iate ia, puke pe faka'auha ha fonu fefine 'i ha fa'ahinga taimi pe , 'o hange ko e fakatata 'i he Tepile 12.

25. Kanahe pe fua

- (1) 'I he tu'utu'uni ni ko e "kanahe" pe "fua" 'oku 'uhinga ia ki he fa'ahinga ika 'i he famili ko e *Mugilidae*.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai toutai'i, ma'u iate ia, fakatau atu pe fakatau mai 'e ha taha ha kanahe pe fua lolotonga 'a e ngaahi fa'ahita'u tapu, 'oku tuhu'i pau 'i he Tepile 12.

26. Mokohunu mo e kiukamipa tahi

- (1) 'I he tu'utu'uni ni koe "mokohunu" 'oku 'uhinga ki he fakamomoa pe momoa 'a e kiukamipa tahi 'i he kalasi ko e *holothuroidea*.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai ke toutai'i 'e ha taha ha kiukamipa tahi 'ihe kalasi ko e holothuroidea 'i he taumu'a ke fakamomoa ke hoko ko e mokohunu, ta'e 'i ai ha laiseni.
- (3) Kuo pau 'e 'ikai ngofua ki ha taha ke ne toutai'i, 'ave, ma'u 'iate ia, fakatau atu pe fakatau mai ha mokohunu pe kiukamipa tahi 'ihe kalasi koia 'i he Tepile 12A, ko hono loloa 'oku nounou 'ihe fua oku fakaha 'ihe Tepile ni.
- (4) Kuo pau 'e 'ikai ke toutai'i, ma'u iate ia 'eha taha ha kiukamipa tahi 'ihe lolotonga 'a e vaha'a taimi tapui 'o e kiukamipa tahi 'i he Tepile 12, tukukehe hono toutai'i 'oe lomu, te'epupulu moe finemotu'a kihe 'ota.

27. Feke

- (1) 'I he tu'utu'uni ni ko e "feke" 'oku 'uhinga ia ki he fa'ahinga ika 'i he famili ko e *O.cyanus*, *O. macropus*, mo e *O. membranaceus*.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai ngofua ke ngaue'aki 'e ha taha ha founa fakatu'utamaki ke to'o mai 'aki 'a e feke mei honau ngaahi nofo'anga.

28. Takaniko

- (1) 'I he tu'utu'uni ni ko e "takaniko" 'oku 'uhinga ia ki he fa'ahinga fingota 'i he famili 'o e takaniko nailotikasi fisi (*Trochus niloticus*).
- (2) Fakatau ki he tu'utu'uni si'i (3), 'e 'ikai ngofua ki ha taha ke ne toutai'i, fakalavea'i, ma'u 'iate ia, fakatau atu pe fakatau mai ha fa'ahinga takaniko 'oku si'i hifo hono loloa 'i he senitimita 'e 8 pe lahi hake hono tiamita 'i he senitimita 'e 12 hange ko e fakatata 'i he Tepile 10.
- (3) Kuo pau 'e 'ikai ke toutai'i, fakalavea'i, ma'u 'iateia, fakatau atu pe, fakatau mai ha takaniko tukukehe ka ma'u ha tohi fakangofua mei he Sekelitali.

29. 'Elili lanumata

- (1) 'I he Tu'utu'uni ni ko e "'elili lanumata" 'oku 'uhinga ia ki he fa'ahinga fingota 'i he famili koe 'elili mamolatusi siapani (*Turbo marmolatus*).
- (2) Fakatau ki he tu'utu'uni si'i (3) kuo pau 'e 'ikai ke toutai'i, fakalavea'i, ma'u 'iate ia, fakatau atu pe fakatau mai ha 'elili lanumata 'oku si'i hifo 'i he senitimita 'e 8 pea lahi hake 'i he senitimita 'e 12 hono loloa 'o hange ko ia 'oku fakatata'i 'i he Tepile 11.
- (3) Kuo pau ke 'ikai toutai'i, fakalavea'i, ma'u 'iate ia, fakatau atu pe, fakatau mai ha 'elili lanumata tukukehe ka fakangofua tohi 'e he Sekelitali.

30. Ika ke tauhi mo'ui

- (1) 'I he Tu'utu'uni ni oku uHINGA ae "'ika ke tauhi mo'ui" ki he feo fefeka (hard coral), feo molu (soft coral), fa'ahinga 'o e me'a mo'ui mei tahi 'oku hala moe hui tu'a (invertebrates) pea moe ika ke tauhi mo'ui 'i 'uta.
- (2) Kuo pau ke 'ikai ngofua ki ha taha ke ne –
- (b) toutai'i ha ika ke tauhi mo'ui ta'e ma'u ha laiseni mei he Sekelitali;
  - (c) toutai'i ha ika ke tauhi mo'ui 'i ha founa 'e kehe mei he ngaahi taumu'a 'o e palani pule'i moe langa fakalalakaka felave'i;
  - (d) ngaue'aki ha founa toutai faka'auha kau ai hono ngaue'aki e hamala mo e ngaahi ukamea, ke toutai'i 'aki e ika ke tauhi mo'ui; pe
  - (e) toutai'i ha "maka mo'ui"
- (3) Koe'uhi ko e ngaahi taumu'a 'o e tu'utu'uni ni, "maka mo'ui" 'oku 'uhinga ia ki he feo mate 'oku tupu pe nofo ai ha fa'ahinga me'a mo'ui 'o tahi.

31. Kole laiseni ke toutai'i 'o e ika ke tauhi mo'ui

Kuo pau ki he, kole ngofua lasieni ke toutai'i ha ika ke tauhi mo'ui, ke -

- (a) 'i he Foomu 4 'o e Tepile 1; pea
- (b) fakahu fakataha mo e totongi 'oku fakaha 'i he Tepile 2.

32. Laiseni ke toutai'i ha ika ke tauhi mo'ui

Kuo pau ki he, laieseni ke toutai'i ha ika ke tauhi mo'ui, ke 'oatu –

- (a) 'i he Foomu 5 oe Tepile 1; pea
- (b) 'i hono totongi 'o e totongi 'oku fakaha 'i he Tepile 2.

33. Kole fakafo'ou 'oe laiseni ke toutai'i 'ae ika ke tauhi mo'ui.

Kuo pau ki he, kole fakafo'ou laiseni ke toutai'i ha ika ke tauhi mo'ui, ke –

- (a) fakahoko 'i he foomu 6 'o e Tepile 1; pea
- (b) fakahu fakataha mo e ngaahi totongi 'oku fakaha 'i he Tepile 2.

34. Ngofua ki he ika ke faka'aonga'i 'i 'api

'E ngofua ki ha taha ke hu atu-

- (a) ha vasuva 'o 'ikai laka hake hono lahi 'i he kilokalami 'e 5;
- (b) ha toe ika kehe 'o 'ikai laka hake hono lahi 'i he kilokalami 'e 20,

'i hano 'oatu ha ngofua ki he ika ke faka'aonga'i 'i 'api 'e he Sekelitali 'i he foomu kuo tu'utu'uni 'i he Tepile 11A mo totongi 'a e totongi 'oku fakaha 'i he Tepile 2.

35. Kau ngaue taukei

Kuo pau ki ha taha ma'u laiseni ke toutai'i 'a e ika ke tauhi mo'ui ke ne fakapapau'i 'ene kau ngaue kuo nau osi taukei fe'unga (sufficiently trained) 'i he mo hono ngaue'aki 'o e ngaahi founa fakapotopoto ki hono fakahoko 'o e toutai ko'eni ke fakasi'isi'i 'a e

mate 'a e ika 'i he 'osi hono toutai'i pea mo fakasi'isi'i a'e maumau ki he ngaahi hakau 'oku 'ikai toutai'i.

36. Tohi Lekooti 'o e Ika ke tauhi mo'ui.

Kuo pau ki ha taha ma'u laiseni ki hono toutai'i 'o e ika ke tauhi mo'ui ke ne –

(a) fakakakato 'ae Tohi Lekooti ki he Ika ke tauhi moui, 'i he Foomu 2 'o e Tepile 13,'i he aho kotoa 'oku toutai'i 'ai 'a e ika ke tauhi mo'ui, kau ai 'a e–

(i) hingoa 'o e taha ma'u laiseni;

(ii) 'aho toutai;

(iii) hingoa fakasaienisi pe hingoa angamaheni 'o e faahinga ika kotoa na'e toutai'i;

(iv) lahi 'o e fa'ahinga ika na'e toutai'i;

(v) fakamatala totonu 'o e feitu'u na'e toutai'i mei ai 'a e ika;

(vi) founga toutai kau ai ae founga uku moe mea-ngaue na'e faka'aonga'i; mo e

(vii) lahi e taimi ne fakahoko ai ae toutai.

(b) 'oatu ae Tohi lekooti Ika ke tauhi moui, ki he Sekelitali, 'i he tu'unga na'e lekooti 'aki 'o 'ikai fai ki ai ha liliu 'o 'ikai toe laka hake 'i he houa 'e 24 'i he hili 'a e kakato 'o e 'aho 'oku felave'i mo e pepa lekooti.

37. Totongi hulu mei he ika ke tauhi mo'ui.

(1) 'E ngofua ki he Minisita, 'i he fanongonongo 'i ha nusipepa 'oku tufaki 'i he Pule'anga, ke tanaki ha totongi hulu mei he ika ke tauhi moui 'oku ngaohi pe fakafolau ki tuapuleanga 'e ha taha pe kautaha kuo laiseni.

(2) Kuo pau ko e totongi tupu oku uHINGA ki ai 'a e tu'utu'uni sii (1), 'e makatu'unga ia 'i he ngaahi fakamatala 'e tu'utu'uni 'e he Minisita.

KONGA 6 – NGA AHI PA IKA

38. Ngaahi Pa ika

- (1) 'I he konga ni koe "pa ika" oku uHINGA ia ki ha 'aa, loto'a, tatau ai pe, pe oku tu'u ma'u pe malava ke hiki holo, 'oku ngaue'aki ki he tauhele ika.
- (2) Kuo pau ke 'ikai ngofua ki ha taha ke ne fokotu'u pe ngaue'aki ha pa ika tukukehe ka ma'u ha laiseni mei he Sekelitali.

39. Kole laiseni pa ika

Kuo pau ki ha taha kole laiseni ke fokotu'u mo ngaue'aki ha pa ika ke-

- (a) fakahoko 'i he Foomu 7 'o e Tepile 1; pea
- (b) fakahu fakataha mo e totongi 'oku fakaha 'i he Tepile 2.

40. Totongi malu'i

- (1) Kuo pau ki he taha kole, 'o tanaki atu ki he totongi kole laiseni ki hono fokotu'u mo ngaue'aki ha pa ika, ke ne totongi moe totongi malu'i 'oku ha 'i he Tepile 2, ki he Potungaue.
- (2) Kuo pau ke faka'aonga'i 'a e totongi malu'i ke tapuni 'aki 'a e ngaahi fakamole 'a e Potungaue kapau 'e liaki 'ae pa ika pe ta'etokanga 'a e taha ma'u laiseni ke ta'aki 'a e pa ika 'i he ta'e'aonga 'a e laiseni.
- (3) Kuo pau ki he Potungaue, 'i he taimi 'oku 'ikai loto ai ae taha ma'u laiseni ke fakafo'ou pea 'oku 'ikai li'aki 'a e pa ika, ke fakafoki 'a e totongi malu'i 'i he tu'utu'uni si'i (1).

41. Laiseni ke fokotu'u mo ngaue'aki ha pa ika

- (1) Kuo pau, ko e laiseni ke ngaue'aki ha pa ika, ke –
  - (a) fakahoko 'i he Foomu 8 'o e Tepile 1; pea
  - (b) 'i hono totongi 'o e totongi 'oku fakaha 'i he Tepile 2.
- (2) Kuo pau ki he taha ma'u laiseni kotoa ke ta'aki 'ene pa ika 'i he 'aho 1 'o Sune 'o e ta'u kotoa.

42. Ngaahi tapui

- (1) 'I he Tu'utu'uni ni, ko e mama'o 'o ha pa ika mei ha pa ika 'e taha 'e fua ia mei he vaeua'anga malie 'o e au taki 'o e pa ika.
- (2) Kuo pau ke 'ikai ngofua ki ha taha ke ne fokotu'u pe ngaue'aki ha pa ika -
  - (a) 'oku si'i hifo hono matasia 'i he senitimita 'e 3.8;
  - (b) 'oku lahi hake hono maaukupu 'i he feitu'u 'oku laulahi taha ai 'i he mita 'e 50; pe
  - (c) 'oku loloa hake 'i he mita 'e 140.
- (3) Kuo pau ke 'ikai toe laka hake 'i he 'aa tauhele ika 'e 3.

- (4) Kuo pau ke mita 'e 15, 'i he hu'a 'a e tahi, 'a e mama'o 'o e au mei he fonua ke malava ke 'ata 'a e fe'alu'aki 'a e ngaahi vaka iiki mo e kau toutai.
- (5) Kuo pau ke 'ikai fokotu'u ha pa ika –
- (a) 'i loto 'i he mita 'e 300 mei ha pa ika kehe;
- (b) 'i loto 'i he mita 'e 500 mei ha uafu fakapule'anga;
- (c) lolotonga 'o e taimi tapui 'oku fakaha 'i he Tepile 12.

43. Kole fakafouo laiseni ke fokotu'u mo ngaue'aki ha pa ika

Kuo pau ki he kole fakafouo laiseni ke fokotu'u pe ngaue'aki ha pa ika, ke -

- (a) fakahoko 'i he Foomu 9 'o e Tepile 1; pea
- (b) fakahu fakataha mo e totongi 'oku fakaha 'i he Tepile 2.

KONGA 7 – NGAHI ME'A TOHOAKI IKA

44. Me'a tohoaki ika

Kuo pau 'e 'ikai ngofua ki ha taha ke ne fokotu'u ha me'a tohoaki ika 'i he ngaahi tahi toutai'anga tukukehe ka kuo ma'u ha laiseni mei he Sekelitali pea moha ngaahi tu'utu'uni te ne ala tuhu'i pau.

45. Kole laiseni kihe me'a tohoaki ika

Ko ha kole laiseni kihe me'a tohoaki ika kuo pau ke fakahoko 'i he Foomu 10 'oe Tepile 1.

46. Laiseni ki ha me'a tohoaki ika

Koe laiseni ki he me'a tohoaki ika kuopau ke –

- (a) fakahoko 'i he foomu 11 oe Tepile 1; pea
- (b) totongi 'a e totongi oku ha 'i he Tepile 2.

47. Kole fakafouo laiseni 'o e me'a tohoaki ika

Ko e kole ke fakafouo 'a e laiseni ki ha me'a tohoaki ika kuo pau ke -

- (a) fakahoko 'i he Foomu 12 'oe Tepile 1; pea
- (b) totongi 'a e totongi 'oku ha 'i he Tepile 2.

48. Me'a tohoaki ika kuo fokotu'u

- (1) 'E ngofua ki he Sekelitali, ke ne fanongonongo 'aki hono pulusi 'i ha nusipepa 'oku tufaki lahi holo, ken e fakaha ha me'a tohoaki ika kuo fokotu'u 'e he Potungaue, ko e me'a tohoaki ika kuo fokotu'u koe'uhi ko e ngaahi taumu'a 'o e tu'utu'uni ni.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai ngofua ke toutai ha taha 'i loto 'i he letiasi (radius) 'o e maile tahi 'e 3 takatakai mei he me'a tohoaki ika tukukehe ka kuo fakangofua 'e he Sekelitali 'i ha tohi.

49. Ngaahi faka'ilonga mo e ngaahi naunau oe me'a tohoaki ika

Ko ha fa'ahinga me'a tohoaki ika pe 'oku ngaue'aki ha poe 'oku tete 'i he fukahi tahi kuo pau ke -

- (a) faka'ilonga'i mahino ai 'a e hingoa 'o e tokotaha 'oku 'a'ana;
- (b) fakanaunau'aki ha me'a 'oku lava ke tala 'e he letiasi (radar reflector); pea
- (c) ke fakanaunau'aki ha maama hinehina 'a ia kuopau ke lava ke 'ilo'i lelei he po'uli mei he mama'o ko e maile tahi 'e tolu.

50. Ngaue'aki 'o e me'a tohoaki ika

Tukukehe kapau kuo 'osi fakamafai'i 'e he Sekelitali 'i ha tohi, 'e 'ikai ngofua ki ha taha, tukukehe 'ae tokotaha na'a ne fokotu'u 'a e me'a tohoaki ika, ke ne no'o ha vaka ki he me'a tohoaki ika.

51. Muimui kihe ngaahi tu'utu'uni kehe 'oe fakatolonga mo hono pule'i

'Oku 'ikai uesia 'e he ngofua ke ngaue'aki ha me'a tohoaki ika 'a e fatongia ke fai pau ki he fakatolonga (conservation) pe ngaahi founa pule'i (management measures) tokanga'i 'o e toutai tukukehe ka fakamahino'i 'e he Sekelitali 'i ha tohi ha tu'unga pau 'a ia 'e 'ikai ngaue'aki ki ha ika 'e ma'u 'i loto 'i he maile tahi 'e tolu mei he me'a tohoaki ika.

52. Faka'auha 'o ha me'a tohoaki ika kuo te'eki fakangofua

Ka 'i ai ha me'a tohoaki ika 'e tuku 'i he ngaahi tahi toutai'anga ka 'oku 'ikai fakataau kihe Konga ni kuopau ke faka'auha ihe founa 'e tu'utu'uni 'e he Sekelitali.

53. Tohi lekooti oe me'a tohoaki ika

Ko ha tokotaha 'oku ne ma'u ha laiseni me'a tohoaki ika kuopau ke ne –

- (a) fakakakato 'ae Tohi lekooti toutai (FAD), ihe Foomu 3 oe Tepile 13, ki he toutai kotoa 'i he me'a tohoaki ika, (FAD) kau ai 'a e –
  - (i) hingoa tokotaha ma'u laiseni;
  - (ii) tu'u'anga oe me'a tohoaki ika;
  - (iii) 'aho toutai;
  - (iv) founa toutai;
  - (v) lahi oe ika moe fa'ahinga (hingoa fakasaienisi pe hingoa angamaheni);
  - (vi) mamafa fakalukufua faka-fa'ahinga; moe
  - (vii) fuoloa oe taimi toutai ; pea
- (b) fakahu 'a e Tohi lekooti toutai (FAD) ki he Sekelitali, 'i hono tu'unga 'olisinale 'o 'ikai toe liliu, oua toe tomui ange 'i he houa 'e 24 hili 'a e ngata 'o e 'aho toutai ko ia 'oku felave'i mo e tohi lekooti ko ia.

KONGA 8– NGA AHI ME'A KEHE

54. Fakamatala ke mo'oni, kakato mo tonu

- (1) Kuopau ke mo'oni, kakato mo tonu ha fakamatala 'oku tu'utu'uni ke lekooti, fanongonongo, fakahoko pe lipooti fakataau ki ha fiema'u 'a e ngaahi tu'utu'uni ni.
- (2) Ka 'i ai ha liliu 'i ha tu'unga 'o ha me'a 'o ne uesia 'a e ngaahi fakamatala 'oku 'oatu ke hoko 'o loi, 'ikai kakato pe taki hala'i kuopau ke fakaha leva 'i he vave taha ki he Sekelitali.

55. Totongi tupu 'i he toutai

- (1) 'E ngofua ki he Minisita, 'i he Fanongonongo 'aki hono pulusi 'i ha nusipepa 'oku tufaki lahi 'i Tonga ni, ke ne hilifaki ha totongi tupu (resource rent) ki ha fa'ahinga toutai ki he ngaahi taumu'a ke pule'i mo langa hake 'ae toutai ko ia.
- (2) Ko e totongi tupu 'oku ha 'i he tu'utu'uni si'i (1), kuo pau ke makatu'unga 'i he fakamatala na'e fakahoko 'e he Minisita.

56. Faka'aonga'i 'o e totongi tupu mei he ika tauhi mo'ui

- (1) Ko e peseti e fitu nima 'o e silini mei he totongi tupu (resource rent) kuo pau ke tuku atu ia ki he Potungaue ki he ngaahi taumu'a ki hono pule'i 'o e toutai.
- (2) Ko e peseti 'e uanima 'o e pa'anga 'e ma'u mei he totongi tupu kuo pau ke totongi ia ki he pa'anga hu mai fakalukufua (general revenue).

Na'e fa'u 'i Nuku'alofa 'i he 'aho ni 6 Sune 2008.

Minista 'o e Ngoue mo e Me'atokoni, Vao'akau mo e Toutai